

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების დინამიკა და შეზღუდულობის მიზეზები საქართველოში

სამადაშვილი უშანგი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
თსუ-ის ასოცირებული პროფესორი

წინამდებარე ნაშრომში, საქართველოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების შეზღუდულობის მიზეზების გამოვლენისა და მათი აღმოფხვრისათვის, ახალი და ძველი მეთოდოლოგიით, სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე გაანალიზებულია ბიზნეს-სექტორი, ბრუნვა, პროდუქციის გამოშვება და დასაქმება სანარმოთა ზომის მიხედვით; ასევე, რეგისტრირებული და აქტიური მენარმე სუბიექტები, რეგიონების, საქმიანობის სახეებისა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით.

საკვანძო სიტყვები: მცირე და საშუალო ბიზნესი; ბიზნეს-სექტორი; აქტიური მენარმე სუბიექტები, ბრუნვა; პროდუქციის გამოშვება; დასაქმება; სანარმოთა ზომა.

საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ხელშემშლელი მიზეზ-ფაქტორები და მათი აღმოფხვრა-მინიმიზების გზების ჯეროვანი მეცნიერული შეუსწავლელობა იწვევს ეკონომიკური ზრდის შეფერხებას, უმუშევრობას, არაეფექტიან დასაქმებას, სიღარიბეს, შემოსავლებრივ უთანაბრობას, საქონლის დეფიციტს, სავაჭრო დეფიციტს, ბიუჯეტის დეფიციტს და სხვას.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შემოთავაზებული კვლევის მიზანია ქვეყანაში ახალი მეთოდოლოგიით განსაზღვრული მცირე და საშუალო ბიზნესის არსებული მდგომარეობისა და დინამიკის ღრმა და სისტემური ანალიზის საფუძველზე გამოვლენილი იქნას განვითარების შემაფერხებელი მიზეზ-ფაქტორები და საერთაშორისო გამოცდილებისა და საკუთარი ხედვების საფუძველზე შემუშავებული იქნას მათი აღმოფხვრის გზები და მიმართულებები.

დასახული მიზნის მიღწევის გზაზე საინტერესოა როგორ გამოიყურება ძველი მეთოდოლოგიით სხვადასხვა ზომის სანარმოთა წილი სანარმოთა მთლიან რაოდენობაში და დინამიკაში რა გავლენა მოახდინა ახალმა მეთოდოლოგიამ თითოეულის წილის ცვალებადობაზე.

როგორც ცნობილია, 2017 წლის აპრილიდან ამოქმედდა „საქსტატის“ მიერ სანარმოთა კლასიფიკაცია ახალი მეთოდოლოგიით, რომელიც ევროსტანარტებთან არის შესაბამისობაში და რომელმაც მნიშვნელოვნად შეცვალა მცირე, საშუალო და მსხვილი სანარმოების წილი მთლიანად სანარმოთა რაოდენობაში, პროდუქციის საერთო გამოშვებაში და დასაქმებში. ასე მაგალითად, **სტატისტიკის ძველი მეთოდოლოგიით** სანარმოთა 95% იყო მცირე და საშუალო, 5% (ანუ 5780) კი მსხვილი. მცირე და საშუალო სანარმოების წილი ბიზნეს-სექტორის **ბრუნვაში** შეადგენდა 18%-ს, ხოლო მსხვილი სანარმოებისა-82%-ს. მცირე და საშუალო სექტორში შრომისუნარიანი მოსახლეობის მხოლოდ 43 პროცენტი იყო დასაქმებული.

2018 წლის ბოლოს მონაცემებით, ახალი მეთოდოლოგიით სანარმოთა 99,7% არის მცირე და საშუალო, ხოლო 0,3% (ანუ 526 სანარმო) მსხვილი. მცირე და საშუალო სანარმოების წილმა ბიზნეს-სექტორის ბრუნვაში შეადგინა დაახლოებით 59.1%, ხოლო მსხვილი ბიზნესის წილმა-40.9%. დასაქმებულთა 64% მოდის მცირე და საშუალო ბიზნესზე და 36% მსხვილ სანარმოებზე. მცირე ბიზნესის დომინირება ეკონომიკაში უნდა აიხსნას იმით, რომ არ საჭიროებს დიდ კაპიტალსა და სხვა ეკონომიკურ რესურსებს [1].

ანალოგიური მაჩვენებლები ევროკავშირში შემდეგნაირად გამოიყურება: მსბ-ი მთლიანი ბიზნესის 99,8 პროცენტს შეადგენს, მათზე მოდის დასაქმებულთა 67 პროცენტი და გამოშვების დაახლოებით 58 პროცენტი [4].

მოხმობილი ციფრები მეტყველებენ იმაზე, რომ, ჯერ ერთი, საქართველომ ამ ეტაპზე, ეკონომიკის ოპტიმალური წონასწორობისაკენ სწრაფვისას, გადაწყვიტა უმთავრესი ამოცანა-უზრუნველყო მცირე სანარმოების რაოდენობის ზრდა კრიტიკულ დონეზე ზევით. ვინაიდან, **მსოფლიო ბანკის გადაწყვეტილებით, კრიტიკული დონის გადამეტება ხდება მაშინ, როდესაც ოფიციალურად დარეგისტრირებული მცირე ბიზნესი უზრუნველყოფს ოფიციალურად რეგისტრირებული მშპ-ის 40%-ს[5]**. ეს ნიშნავს, რომ მცირე ბიზნესი გადადის სახელმწიფო ეკონომიკის რანგში, ანუ მენარმეები გაცილებით ძლიერები ხდებიან. და მეორე, საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების პარამეტრები დაუახლოვდა ევროკავშირისას, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია ქვეყნის მიერ არჩეული სტრატეგიული კურსის რეალიზაციისათვის.

ცნობილია, რომ წლიური ბრუნვის ჯამური მაჩვენებელი საწარმოთა ზომის მიხედვით კლასიფიკაციის ერთ-ერთი კრიტერიუმია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საინტერესოა როგორ გამოიყურება ახალი მეთოდოლოგიით საწარმოთა ზომის მიხედვით ბრუნვა დინამიკაში.

როგორც ცხრილი 1-დან ჩანს 2007-2018 წლებში ახალი მეთოდოლოგიით საწარმოთა საშუალო წლიური ბრუნვის ჯამური მაჩვენებელი გაიზარდა 487%-ით (17.544.4-დან 85.500.0 მლრდ. ლარამდე). ამავდროულად გაზრდილია, როგორც მსხვილი (471%-ით. 7,423.7-დან 34,969.0 მლრდ. ლარამდე) საშუალო (403%-ით. 5,259.3-დან 21,223.0 მლრდ. ლარამდე), ისე მცირე ზომის საწარმოების (602%-ით.4,861.4-დან 29,308.0 მლრდ. ლარამდე) წლიური ბრუნვაც. აღსანიშნავია ისიც, რომ მცირე და საშუალო საწარმოების ჯამური ბრუნვის წილმა ახალი მეთოდოლოგიის მიხედვით პირველად გადაამეტა საანალიზო პერიოდში 2007 წლის ზრდის მაჩვენებელს (58%-ს) და შეადგინა 59.1%. ეს მაშინ, როცა ძველი მეთოდოლოგიით აღნიშნული მაჩვენებელი შეადგენდა დაახლოებით 18%-ს.

ცხრილი 1

საწარმოთა ზომის მიხედვით ბრუნვა მლრდ ლარი 2007-2018 წლებში ახალი მეთოდოლოგიით

წელი	სულ	მსხვილი	%	საშუალო	მცირე	მცირე და საშუალო	%
2007	17,544.4	7,423.7	42%	5,259.3	4,861.4	10,120.7	58%
2008	19,650.7	9,550.9	49%	5,365.2	4,734.7	10,099.9	51%
2009	20,302.2	8,869.0	44%	5,563.1	5,870.1	11,433.2	56%
2010	24,400.7	11,703.2	48%	5,969.5	6,728.0	12,697.5	52%
2011	36,726.2	15,752.3	43%	8,172.7	12,801.0	20,973.7	57%
2012	42,048.0	18,577.9	44%	9,971.0	13,499.2	23,4770.2	56%
2013	44,327.9	18,596.2	42%	19,362.8	15,368.9	25,731.7	58%
2014	50,064.7	21,278.3	43%	11,477.8	17,308.6	28,786.4	57%
2015	56,984.8	24,671.6	43%	13,294.6	19,018.7	32,313.3	57%
2016	64,081.8	28,256.3	44%	14,039.1	21,786.4	35,825.5	56%
2017	71,740.1	32,201.1	45%	16,568.3	22,970.7	39,539.0	55.1%
2018	85,500.0	34,969.0	40.9%	21,223.0	29,308.0	50,531.0	59.1
ზრდა	487%	471%		403%	602%	497%	

წყარო: ბიზნესის რეგისტრი. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge

ამრიგად, ახალმა განსაზღვრებამ და მეთოდოლოგიამ სახელმწიფოს შესაძლებლობა მისცა შეექმნა უფრო რეალისტური წარმოდგენა მსხვილი საწარმოების წილის შესახებ საქართველოს ეკონომიკაში. თუ რეალობას ახალი განსაზღვრების ფონზე შევხედავთ, აღმოჩნდება, რომ ქვეყანაში მხოლოდ 526 მსხვილი საწარმოა, ეს მაშინ, როცა წინათ მათი რაოდენობა 5,780 იყო. ძველი განმარტებით და მეთოდოლოგიით, 2017 წელს მსხვილ საწარმოებზე მოდიოდა მთლიანი ბრუნვის 82% და შექმნილი ღირებულების 78%. ახალი განსაზღვრებითა და მეთოდოლოგიით კი მათი წილი ბრუნვაში არის 44%, ხოლო შექმნილ ღირებულებაში - 42%.

ყოველივე ზემოთქმული გვაძლევს საშუალებას გაკეთდეს ოპტიმისტურ-პესიმისტური დასკვნა: ახალი განსაზღვრებისა და მეთოდოლოგიის მიხედვით საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის რაოდენობრივ-ხარისხობრივი მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად გაიზარდა, მაგრამ განვითარებული ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებლებს ჯერ კიდევ ჩამორჩება. ამიტომ საჭიროა მათი გამოცდილების შესწავლა და გაზიარება საქართველოს პირობებისა და თავისებურებების გათვალისწინებით.

ბრუნვასთან ერთად მნიშვნელოვანია როგორ გამოიყურება გამოშვებული პროდუქტის, დასაქმებულთა რაოდენობის და დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო თვიური შრომის ანაზღაურების დინამიკა 2016-2019 წლებში (იხ.ცხრილი 2)

სანარმოთა დეკლარირებული მონაცემები

	2016	2017	2018 1	2018 2	2018 3	2018 4	2019 1
ბრუნვა, მილიარდი ლარი	64.1	71.7	18.0	19.9	21.8	25.8	22.9
გამოშვებული პროდუქცია, მილიარდი ლარი	34.2	38.2	8.7	10.0	10.7	11.5	9.5
დამატებული ღირებულება, მილიარდი ლარი	16.8	19.0					
შუალედური მოხმარება, მილიარდი ლარი	17.4	17.4	...	...	...	...	...
ფიქსირებული აქტივები, მილიარდი ლარი	28.2	34.9	...	...	...	...	...
დასაქმებულთა რაოდენობა, ათასი კაცი	666.8	708.2	637.0	656.5	665.5	684.5	663.8
დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო თვიური შრომის ანაზღაურება, ლარი	938.3	1 019.7	1 106.4	1 150.4	1 186.7	1 318.7	1 151.9

წყარო: ბიზნესის რეგისტრი სანარმოთა დეკლარირებული მონაცემები; საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge

მოხმობილი ცხრილის მიხედვით, ბიზნეს სექტორის ბრუნვის მოცულობა 2017 წელს შეადგენდა 64.1 მილიარდ ლარს, ხოლო 2018 წელს გაიზარდა 85.5 მილიარდ ლარამდე; გამოშვებული პროდუქცია 2017 წელს ტოლი იყო 38.2 მილიარდი ლარის, 2018 წელს გაიზარდა 40.9 მილიარდ ლარამდე, ხოლო დასაქმებულთა რაოდენობა 2017 წელს შეადგენდა 666.8 ათას კაცს, 2018 წელს კი გაუტოლდა 684.5 ათას კაცს.

საანალიზო მაჩვენებლები ზრდის ტენდენციით ხასიათდებიან 2019 წლის პირველ კვარტალშიც. კერძოდ, ბიზნეს სექტორის ბრუნვის მოცულობა 2019 წლის I კვარტალში, გასული წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 27.5 პროცენტით გაიზარდა და 22.9 მილიარდი ლარი შეადგინა. ზრდის ტენდენციით ხასიათდება ბიზნეს სექტორის პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებელიც. 2019 წლის I კვარტალში მისი მოცულობა 9.5 მილიარდი ლარით განისაზღვრა, რაც 9.0 პროცენტით აღემატება გასული წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელს. 2019 წლის I კვარტალში მთლიანი ბრუნვის 54.5 პროცენტი მოდის მსხვილ ბიზნესზე, 17.4 პროცენტი - საშუალოზე, ხოლო 28.1 პროცენტი - მცირე ბიზნესზე ნაწილდება. მცირედით განსხვავებული მდგომარეობაა პროდუქციის მთლიანი გამოშვების შემთხვევაში: მსხვილ ბიზნესზე მოდის პროდუქციის გამოშვების 41.3 პროცენტი, საშუალოზე - 24.8 პროცენტი, ხოლო მცირე ბიზნესზე - 33.9 პროცენტი. 2019 წლის I კვარტალში დასაქმებულთა საშუალო რაოდენობა 663.8 ათასი კაცით განისაზღვრა, რაც გასული წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელს 4.2 პროცენტით აღემატება. დასაქმებულთა მთლიანი რაოდენობიდან 42.3 პროცენტი ქალია, ხოლო 57.7 პროცენტი - კაცი.

სანარმოთა მთლიანი დანახარჯები პერსონალზე - 2 183.5 მლნ. ლარით განისაზღვრა (გასული წლის შესაბამისი პერიოდთან შედარებით 8.3 პროცენტით მეტი). 2019 წლის I კვარტალში საშუალო თვიური ხელფასი ბიზნეს სექტორში 1 151.9 ლარს გაუტოლდა (გასული წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელთან შედარებით გაზრდილია 45.5 ლარით), მათ შორის ქალების ხელფასმა შეადგინა - 934.2 ლარი (გასული წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელთან შედარებით გაიზარდა 93.1 ლარით). სანარმოთა ზომის მიხედვით საშუალო თვიური ხელფასი შემდეგნაირია: მსხვილი ბიზნესი - 1 205.6 ლარი, საშუალო ბიზნესი - 1 291.2 ლარი, მცირე ბიზნესი - 1 017.0 ლარი [1].

ბიზნეს-სექტორის ანალიზისა და დინამიკის ობიექტური შეფასებისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია ინფორმაცია რეგისტრირებულ და აქტიურ ბიზნეს სუბიექტების რაოდენობის შესახებ, ასევე, ის თუ თითოეულში რა წილით არის წარმოდგენილი საქართველოს კანონით განსაზღვრული თითოეული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა (იხ. ცხრილი 3)

ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით

1 თებერვალი 2019

ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა	რეგისტრირებული სუბიექტი	აქტიური სუბიექტი
სულ	726 449	180 618
კომერციული იურიდიული პირები	254 445	76 212
სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს)	2 759	231
კომანდიტური საზოგადოება	188	21
შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს)	243 659	74 856
სააქციო საზოგადოება	2 578	876
კოოპერატივი	5 261	228
არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები	26 785	3 716
ინდივიდუალური მენარმე	433 689	96 866
სხვა	8 460	1 417
საჯარო სამართლის სუბიექტები	3 070	2 407

წყარო: ბიზნესის რეგისტრი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით; საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
- www.geostat.ge

როგორც ცხრილი 3-დან ჩანს 2019 წლის 1 თებერვლის მდგომარეობით საქართველოში რეგისტრირებულია 726 449 ბიზნეს-სუბიექტი, თუმცა, მათგან 180 618-ია აქტიური, ანუ რეალურად მხოლოდ 25% ფუნქციონირებს. ასეთი უარყოფითი სტატისტიკა უნდა აიხსნას იმით, რომ საქართველოში ამჟამად ბიზნესის წამოწყება ბევრად იოლია, ვიდრე პროფესიის მიხედვით სამუშაო ძალის გაქირავება და დასაქმება. ეს განაპირობა იმან, რომ ბოლო დროს ბიზნესის რეგისტრირება ერთობ გამარტივდა და მოხდა მისი ელექტრონულ რეჟიმში გადაყვანა. ამან შესამჩნევად გაზარდა ბიზნესის წამომწყებთა რაოდენობრივი მაჩვენებელი, მაგრამ ამავდროულად ხელი შეუწყო ბიზნესში ბევრი შემთხვევით ადამიანის მოსვლას, რომელსაც მოგების მიღების სურვილი კი აქვს, მაგრამ ბიზნესის მომგებიანი გაძღოლის ელემენტარული ცოდნა არ გააჩნია. ამის გამო, რომ ახალი ფირმების თითქმის 70% იხურება ერთი წლის განმავლობაში. ამ ფონზე მოსახლეობაში ბიზნეს ცოდნის გავრცელება ერთობ აქტუალურია. უარყოფითი სტატისტიკის შემდეგი მიზეზია ის, რომ მენარმეები ზოგჯერ მიმართავენ ემპაკურ ხერხს, რეგისტრაციაში ატარებენ რამდენიმე კომპანიას, რათა არ გადაიხადონ დღგ. უარყოფითი სტატისტიკის კიდევ ერთი მიზეზია ის, რომ საქართველოში გაკოტრების საქმეთა მართვის პროცედურა ერთობ გართულებულია. გაკოტრების პროცედურას 225 დღე სჭირდება. ჩვეულებრივ, საწარმოს ლიკვიდაცია საგადასახდო სამსახურის გარეშე არ ხდება, რომელიც ობიექტზე შედის 225-ე დღეს. არავინ იცის საგადასახდო „თავისი ვიზიტისას“ რა ნაკლს, რა ხარვეზს აღმოაჩენს. ამიტომ შეშინებული კომპანიები საერთოდ თავს ანებებენ გაკოტრების პროცედურას და რჩებიან რეგისტრირებულ საწარმოდ, რაზეც მათ არანაირი სანქცია არ ეკისრებათ. შედეგად ვღებულობთ იმას, რომ რეგისტრირებული მთლიანი საწარმოებიდან მხოლოდ 25%-ია აქტიური. საზგასამელია, რომ გაკოტრების საქმეთა ინდიკატორით საქართველო მსოფლიო ბანკის რეიტინგში 122-ე ადგილზეა [2].

ამგვარად, დღეს საქართველოში ბიზნესის გახსნა ძალიან მარტივია და ეს შესაძლებელია რამდენიმე საათის განმავლობაში, მაგრამ ბიზნესის დახურვა რთულ პროცედურებთანაა დაკავშირებული, რომელიც დამატებით დროსა და ხარჯებს მოითხოვს. შესაბამისად, ეს არის ბარიერები იმ ადამიანებისთვის, ვისაც ერთი ბიზნესიდან მეორე ბიზნესში გადასვლა სურს. რთული პროცედურებია გაკოტრების გამოცხადების შემთხვევაშიც, რაც ასევე კომპანიების გაკოტრების საქმეთა მართვის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას საჭიროებს.

საანალიზო ცხრილით საქართველოში მენარმეობის ორგანიზაციულ ფორმებს შორის ყველაზე მოთხოვნი და პოპულარულია ინდივიდუალური მენარმე (იმ), რომლის წილი საერთო რაოდენობაში 53.6%-აღწევს. თანაც ეს ციფრი დინამიკაში ყოველწლიურად ზრდადია და არა კლებადი. ეს უნდა აიხსნას იმით, რომ (იმ)-ის ფორმით საქმის დანერგვა: მარტივია, არ არის საჭირო წესდება და სხვა იურიდიული დოკუმენტების შედგენა; სრულიად დამოუკიდებელია საქმიანობის განხორციელების პროცესში; მთელი მოგება მფლობელს ეკუთვნის.

პოპულარობით შემდეგია შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს). საშუალო ზო-

მის სანარმოთა უმეტესობა რეგისტრირებულია როგორც შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (დაახლოებით 41.4%). შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების უპირატესობებია: მესაკუთრეების პასუხისმგებლობა შეზღუდულია მათი შენატანებით. მათი სხვა ქონება ხელშეუხებელია; კლიენტებისთვის და პარტნიორებისთვის უფრო სანდოა, ვიდრე „ინდემნარმე“; უფრო ადვილად შეუძლია საბანკო კრედიტის აღება, ვიდრე „ინდემნარმეს“; ფირმის ფუნქციონირების ხარჯები ნაკლებია, ვიდრე „სააქციო საზოგადოების“ შემთხვევაში. როგორც ჩანს, ბიზნეს სუბიექტთა 95% მხოლოდ აღნიშნულ სამართლებრივ სტატუსებს ანიჭებს უპირატესობას. 0.48%-იანი წილით მესამე ადგილზეა სააქციო საზოგადოება (სს). შემდეგ, 0.13%-იანი წილით მოდის სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს). ხაზგასასმელია, რომ (იმ) არის ფიზიკური, ხოლო (შპს) იურიდიული პირი. (იმ) წარმოადგენენ მცირე სანარმოებს, ხოლო (სს) წარმოადგენენ მსხვილ სანარმოებს. კომერციული იურიდიული პირების წილი შეადგენს 42%-ს, ხოლო არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული სუბიექტების - 2.0%-ს.

არსებობს სტატისტიკა, რომლის თანახმადაც ყველაზე მსხვილ 50 კომპანიას შორის მხოლოდ 8 მნარმოებელია, 10 ყველაზე მსხვილ კომპანიას შორის მხოლოდ ერთია მნარმოებელი, 3 ტოტალიზატორი, დანარჩენი იმპორტიორი [3]. მოკლედ, მსხვილი სანარმოთაგან უმრავლესობა იმპორტზე მომუშავე სანარმოები და კაზინოებია. მათგან უმნიშვნელოა გადაამამუშავებელი სამრეწველო სანარმოები. ამიტომ მათი რეინვესტირებული მოგების გადასახადისაგან განთავისუფლება ნიშნავს იმპორტის ზრდის ხელშეწყობას, ანუ მომხმარებლური ეკონომიკის ნახალისებას. ჩვენი აზრით, ესტონური მოდელისადმი საჭირო იყო სელექციური მიდგომა, ანუ რეინვესტირებული მოგების გადასახადისაგან უნდა განთავისუფებულიყო არა ყველა მსხვილი, არამედ მხოლოდ ექსპორტზე მომუშავე და ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობის სანარმოები. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მსხვილი სანარმოების 80% შპს-ა, რაც ხელს უშლის კაპიტალის ბაზრის განვითარებას, სადაც ბანკების გარდა ჩაერთვება ბიზნესიც და მოსახლეობაც.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმატებული განვითარების ერთ-ერთი მიზეზი ისაა, რომ მსხვილი წარმოება არ უპირისპირდება მცირეს. განვითარებულ ქვეყნებში პრევალირებს მსხვილი და მცირე სანარმოების კოოპერირების პრინციპი, ამასთან მსხვილი გაერთიანებები კი არ წნეხავენ მცირეს, არამედ ერთმანეთს ავსებენ, განსაკუთრებით ცალკეული სანარმოების სპეციალიზაციის სფეროში და ინოვაციურ საქმიანობაში. მაგალითად, აშშ-ი 10 ტექნოლოგიური იდეიდან 9 იბადება მცირე სანარმოში. თუ მსხვილი ბიზნესი მასშტაბის ეფექტით ხელს უწყობს საერთო ეფექტიანობის ამაღლებას, მცირე ბიზნესი, კლიენტებთან უშუალო კონტაქტიდან გამომდინარე, მეურნეობას ანიჭებს მოქნილობას, მობილურობასა და უნარს სწრაფად განახორციელოს სტრუქტურული და ტექნიკური გარდაქმნები, რათა მოერგოს მუდმივად ცვალებად საბაზრო გარემოს.

საქართველოში ბიზნესის განვითარებას აფერხებს მისი ასიმეტრიული განვითარება რეგიონულ ჭრილში (იხ. ცხრილი 4)

ცხრილი 4

ბიზნესის რეგისტრი რეგიონების მიხედვით

(1 თებერვალი 2019)

რეგიონები	რეგისტრირებული სუბიექტი	აქტიური სუბიექტი
სულ	726 449	180 618
ქ. თბილისი	318 439	76 738
აფხაზეთის ა.რ.	163	12
აჭარის ა.რ.	63 755	18 179
გურია	17 516	4 718
იმერეთი	98 831	24 425
კახეთი	44 616	11 080
მცხეთა-მთიანეთი	13 488	3 234
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	6 102	1 312
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	56 113	13 153
სამცხე-ჯავახეთი	21 759	5 473
ქვემო ქართლი	53 821	13 557
შიდა ქართლი	31 846	8 737

წყარო: ბიზნესის რეგისტრი რეგიონების მიხედვით; საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge

2019 წლის 1 თებერვლის მონაცემებით საქართველოში 726 449 სანარმო იყო რეგისტრირებული. სანარმოთა უდიდესი ნაწილი რეგისტრირებულია ქ. თბილისში, ხოლო ყველაზე მცირე რაოდენობა რაჭა-ლეჩხუმის, ქვემო-სვანეთის და მცხეთა-მთიანეთის რეგიონებში. რაც შეეხება ახლად რეგისტრირებულ სანარმოებს, აქაც ანალოგიური ტენდენციები ფიქსირდება ისევე როგორც მთლიანი რეგისტრაციის მაჩვენებლების შემთხვევაში.

წარმოადგენილი ციფრები ნათელყოფენ იმ მნიშვნელოვან უთანაბრობებს, რაც დამახასიათებელია რეგისტრირებულ სანარმოთა რეგიონული გადანაწილების კუთხით საქართველოში: თბილისში რეგისტრირებულია სანარმოების დაახლოებით 46%. ამ მაჩვენებლით თბილისი უპირობო ლიდერია ქვეყნის მასშტაბით და იგი მანიშნებელია იმ დომინანტური როლისა, რაც დედაქალაქს გააჩნია ქვეყნის ეკონომიკურ სისტემაში. 2019 წელს აქტიური სანარმოების რიცხვი 180 618-ს უდრიდა რომელთა 96% მსს-ზე მოდიოდა.

რეგიონების მიხედვით მთლიან ბრუნვაში ლიდერობს ქ. თბილისი და სხვა რეგიონები შემდეგი თანმიმდევრობით: ქ. თბილისი – 77.4 პროცენტი, აჭარის ა.რ. – 6.0 პროცენტი, ქვემო ქართლი – 5.1 პროცენტი, იმერეთი – 3.6 პროცენტი, სამეგრელო-ზემო სვანეთი – 2.6 პროცენტი

რეგიონების მიხედვით პროდუქციის მთლიან გამოშვებაში ლიდერობს კვლავ ქ. თბილისი და სხვა რეგიონები შემდეგი თანმიმდევრობით: ქ. თბილისი – 65.1 პროცენტი, აჭარის ა.რ. – 8.4 პროცენტი, ქვემო ქართლი – 9.2 პროცენტი, იმერეთი – 5.0 პროცენტი, სამეგრელო-ზემო სვანეთი – 3.8 პროცენტი

რაც შეეხება დასაქმებულთა რაოდენობას, რეგიონების მიხედვით აღნიშნული მაჩვენებელი შემდეგნაირად ნაწილდება: ქ. თბილისი – 64.6 პროცენტი, აჭარის ა.რ. – 9.9 პროცენტი, იმერეთი – 6.8 პროცენტი, ქვემო ქართლი – 5.5 პროცენტი, სამეგრელო-ზემო სვანეთი – 4.0 პროცენტი.

ზემოთ მოხმობილი ინფორმაცია საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ არათანაბარი რეგიონალური განვითარება საქართველოს ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი პრობლემაა. ანალოგიური ტენდენციები გვხვდება მცირე ბიზნესის სექტორშიც, რაც დროთა განმავლობაში კიდევ უფრო მსხვილ მასშტაბებს იძენს და მატულობს სხვაობები ლიდერ და ჩამორჩენილ რეგიონებს შორის. შესაბამისად, შეინიშნება სულ უფრო მზარდი სხვაობები პოტენციურ „ზრდის პოლუსებს“ (თბილისი, აჭარა, ა.შ.) და „სტაგნაციურ ეკონომიკურ სივრცეებს“ (რაჭა-ლეჩხუმი, ქვემო-სვანეთი, მცხეთა-მთიანეთი, გურია, სამცხე-ჯავახეთი) შორის.

ამგვარად, საქართველოში რეგიონალური ეკონომიკური პოლარიზაციის ტენდენციები მნიშვნელოვნად მატულობს პერიფერიული ეკონომიკური სივრცის განვითარების შეფერხების ფონზე, რაც ანალოგიურ ასახვას ჰპოვებს მცირე ბიზნესის სექტორის არათანაბარ სივრცობრივ კონცენტრაციასშიც.

ჩვენი აზრით ამას ხელი შეუწყო ნაცემოდრაობის მიერ განხორციელებულმა არასწორმა ლიბერალურმა და აგრარულმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ, რომლის მიხედვით მცირე ბიზნესი და სოფლის მეურნეობა თავისით, სახელმწიფოს დახმარების გარეშე უნდა განვითარებულიყო. ფაქტობრივად მივიღეთ ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურა, სადაც საქართველოს ეკონომიკის 2/3 არის კონცენტრირებული რამდენიმე ქალაქში.

რეგინულ ჭრილში ბიზნესის ასიმეტრიულობის დაძლევისათვის, ვფიქრობ, უწინარეს ყოვლისა უნდა დაიმსხვრეს სტერეოტიპი, რომლის მიხედვით სოფლის ქვეშ მოიაზრება მხოლოდ სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა. სოფელში, რეგიონში ხელი უნდა შეეწყოს არა მხოლოდ სოფლის მეურნეობის, არამედ ყველა იმ სანარმოო, თუ არასანარმოო დარგის ეკონომიკის განვითარებას, რომლის პოტენციალიც არსებობს, რათა ადგილზე დასაქმდეს სამუშაო ძალა და შეიზღუდოს შიდა და გარე მიგრაცია თავისი უარყოფითი ეფექტებით.

სწორედ ამიტომ რეგიონებში, სადაც ბიზნესის წარმოებისათვის არახელსაყრელი, არაკომფორტული ბიზნეს-გარემოა სახელმწიფოს მხრიდან უპირატესი ხელშეწყობის ღონისძიებები საჭირო, რათა ადგილობრივ მოსახლეობას ბიზნესის წარმოების აპეტიტი გაეხსნას, განხორციელდეს მენარმეობის სიმეტრიული განვითარება და ეკონომიკური განვითარების ღონეთა გამოთანაბრება.

არ უნდა დავივიწყოთ ისიც, რომ „ვარდების რევოლუცია“ გამოვლილი საქართველო არა მხოლოდ პოსტსაბჭოური, არამედ პოსტრევოლუციური ქვეყანაა. უნდა გვახსოვდეს ისიც, რომ „ვარდების რევოლუციის“ უმთავრესი მიზეზი პოლარული საზოგადოება ანუ ერთი მუჭა მდიდრებისა და ღარიბთა უდიდესი მასისაგან შემდგარი საზოგადოება იყო. საკუთარი და მსოფლიო გამოცდილებიდან გამომდინარე კი, ქვეყანა, რომელიც მხოლოდ მდიდრებითა და ღარიბებით არის წარმოდგენილი ყოველთვის რევოლუციური საშიშროების წინაშე დგას. სწორედ ამიტომ, საჭიროა ქვეყანაში წესრიგისა და სტაბილურობის გარანტის, საშუალო კლასის ფორმირება. საშუალო კლასის ჩამოყალიბების ერთ-ერთი კარგი საშუალება კი მცირე ბიზნესისა და ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირება-განვითარებაა. გასათვალისწინებელია

ისიც, რომ კომპანიები შედიან არა იმ ქვეყანაში და რეგიონში, სადაც ბაზარს ღარიბები წარმოადგენენ, არამედ იქ, სადაც ბაზარზე საშუალო ფენა დომინირებს. მოკლედ, რეგიონების განვითარება, არის ერთერთი გზა, რომ საქართველოში განხორციელდეს ინკლიუზიური ეკონომიკური ზრდა, ჩამოყალიბდეს მყარი და ფართო საშუალოთა ფენა, დამკვიდრდეს საყოველთაო და დიფერენციული კეთილდღეობა, რათა ეკონომიკური საფუძველი გამოეცალოს მორიგ, მაგრამ უკვე „ეკლიან ვარდების რევილუციას“!!!

საქართველოში ბიზნესის განვითარებას აფერხებს მის ასიმეტრიული განვითარება დარგობრივ ჭრილში (იხ. ცხრილი 5)

ცხრილი 5

ბიზნესი საქმიანობის სახეების მიხედვით

1 თებერვალი 2019 წ

საქმიანობის სახე	რეგისტრირებული სუბიექტი	აქტიური სუბიექტი
სულ	726 449	180 618
სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა	6 884	1 537
თევზჭერა, მეთევზეობა	386	102
სამთომოპოვებითი მრეწველობა	1 569	739
დამამუშავებელი მრეწველობა	31 569	12 526
ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება და განაწილება	482	137
მშენებლობა	18 175	7 472
ვაჭრობა, ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი	138 172	61 571
სასტუმროები და რესტორნები	14 446	6 521
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	20 002	9 859
საფინანსო საქმიანობა	4 313	2 035
ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და მომხმარებლისათვის მომსახურების განწევა	28 168	14 318
სახელმწიფო მმართველობა	1 829	407
განათლება	6 805	4 290
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური მომსახურება	5 680	2 987
კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურების განწევა	19 844	5 499
საქმიანობა უცნობია	428 125	50 618

წყარო: ბიზნესის რეგისტრი საქმიანობის სახეების მიხედვით; საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge

საანალიზო ცხრილიდან გამომდინარე, საქართველოში მცირე და საშუალო კომპანიების მოქმედების ძირითადი სეგმენტებია პრიორიტეტულობის მიხედვით: ვაჭრობა, ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი - 35%; ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და მომხმარებლისათვის მომსახურების განწევა - 8% და დამამუშავებელი მრეწველობა -7%. შემდეგ მოდის: სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა; სასტუმროები და რესტორნები; კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურება; განათლება; ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა და ა.შ

არადა, დარგების მიხედვით ბიზნესის სახეობებს შორის მთავარია საწარმოო ბიზნესი, ვინაიდან მის გარეშე სავაჭრო (კომერციული) ბიზნესი მატერიალურ საფუძველს კარგავს და მხოლოდ იმპორტული საქონლის ვაჭრობით შემოიფარგლება. სამწუხაროდ, საანალიზო ცხრილიდან გამომდინარე დაახლოებით ამავე ვითარებაა დღეს საქართველოში, რადგან იმპორტი ექსპორტს სამხანგვარჯერ სჭარბობს. აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ საწარმოო ბიზნესი, მისი მნიშვნელობიდან, რისკიანობიდან და არც ისე მაღალი რენტაბელობიდან (არა უმეტეს 10-12%) გამომდინარე, თავისი წარმატებული განვითარებისათვის საჭიროებს სერიოზულ მხარდაჭერას სახელმწიფოს მხრიდან.

მიმდინარე წლის 1-ელ კვარტალში დასაქმებულთა რაოდენობის მიხედვით, ბიზნეს სექტორში ვაჭრობის (საბითუმო და საცალო ვაჭრობა; ავტომობილების და მოტოციკლების რემონტი), დამა-

მუშავებელი მრეწველობისა და ჯანდაცვის და სოციალური მომსახურების საქმიანობების დარგები ლიდერობენ (შესაბამისად 26.6 პროცენტი, 12.6 პროცენტი და 10.6 პროცენტის ნილებით). თუმცა, სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი წილი მოდის მშენებლობის (9.0 პროცენტი), ტრანსპორტისა და დასაწყობების (8.3 პროცენტი) და განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფის და საკვების მიწოდების საქმიანობების დარგის სანარმოებზეც (5.6 პროცენტი). [წყარო: „საქსტატი“] საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების დინამიკის ანალიზისა და შეზღუდულობის მიზეზების გამოვლენაში, ასევე, მნიშვნელოვანია დასაქმებულთა რაოდენობა სანარმოთა ზომის მიხედვით 2013-2018 წლებში. (იხ. ცხრილი 6)

ცხრილი 6

დასაქმებულთა რაოდენობა სანარმოთა ზომის მიხედვით 2013-2018 წლებში

წელი	სულ	მსხვილი სანარმოები		საშუალო სანარმოები		მცირე სანარმოები	
		აბს. მნიშვნ.	%	აბს. მნიშვნ.	%	აბს. მნიშვნ.	%
2013	550,885	178,422	32,4%	125,295	22,8%	246,538	44,8%
2014	592,147	186,510	31,5%	126,432	21,3%	278,205	47,2%
2015	626,739	198,586	31,7%	137,171	21,9%	290,982	46,4%
2016	666,790	217,800	32,7%	142,447	21,4 %	306,543	45,9%
2017	660,059	235,742	35,7%	147,624	22,4%	276,693	41,9%
2018	684,000	247,866;	36,2%	147,835	21,6%	288,816	42,2%

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური <http://geostat.ge>

მოსმობილი ცხრილიდან ირკვევა, რომ მსხვილ სანარმოებში დასაქმებულთა წილი დასაქმებულთა საერთო რაოდენობაში იზრდებოდა 2013 წლიდან 2014 წლამდე, სამაგიეროდ ამ პერიოდში მცირედებოდა დასაქმებულთა წილი მცირე და საშუალო სანარმოებში. 2014 წელს დაფიქსირდა მცირე სანარმოში დასაქმებულთა წილი 47,2 %, რაც მაქსიმალურია 2013-2018 წლების მაჩვენებლების მიხედვით. 2015 წლიდან კი იწყება მცირე სანარმოებში დასაქმებულთა წილის შემცირების ტენდენცია და გრძელდება 2017 წლამდე. 2018 წელს კი ფიქსირდება მცირე სანარმოში დასაქმებულთა წილის ზრდა 0,3%-ით, რაც იმით უნდა აიხსნას, რომ სახელმწიფო პროგრამებმა მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის მიმართულებით შედეგი მაინც გამოიღო, მაგრამ ცოტა მოგვიანებით.

ცხრილიდან ჩანს ისიც, რომ 2018 წლის მდგომარეობით გაზრდილია სანარმოებში მთლიანად დასაქმებულთა აბსოლუტური ოდენობა 660,059-დან 684,000-მდე. მათ შორის, მსხვილ და მცირე ზომის სანარმოებში დასაქმებულთა ოდენობა, შესაბამისად გაზრდილია 12 124 და 12 123 ადამიანით, ხოლო საშუალო ზომის სანარმოებში შემცირებულია 211 ადამიანით. 2016 წლის მდგომარეობით, სანარმოებში დასაქმებულთა ჯამური ოდენობა 666,790 ადამიანს შეადგენდა, რომელთა 45,9% (306,543) მცირე ზომის სანარმოებში იყო დასაქმებული. 2017 წლის მდგომარეობით, შემცირებულია სანარმოებში მთლიანად დასაქმებულთა აბსოლუტური ოდენობა, მათ შორის, მცირე ზომის სანარმოებში დასაქმებულ ადამიანთა რიცხვი. მსხვილ და საშუალო ზომის სანარმოებში დასაქმებულთა ოდენობა, შესაბამისად - 17 942 და 5 177 ადამიანით არის გაზრდილი. ჯამური დასაქმების შემცირება მცირე სანარმოებში დასაქმებულთა ოდენობის 30 ათასით შემცირებითა არის განპირობებული, რაც შესაბამისად აისახა დასაქმებულთა ოდენობაში, მცირე სანარმოში დასაქმებულთა ნილობრივ მონაცემზე და 4 პროცენტული პუნქტით, 41.9%-მდე შემცირდა. საშუალო და მსხვილ სანარმოებში დასაქმების ზრდის პარალელურად, მცირე სანარმოებში დასაქმებულთა ოდენობის შემცირების განმაპირობებელი ფაქტორების ცალსახად იდენტიფიცირება შეუძლებელია. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ თანამედროვე სანარმოში პროდუქციის გამოშვების ზრდასა და დასაქმებულთა რაოდენობის ზრდას შორის ყოველთვის მკაცრი კორელაცია არ არსებობს, რამეთუ შრომის კაპიტალაღჭურვილობის ზრდის კვალობაზე გამოშვებული პროდუქციის ზრდა შესაძლებელია დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირების ხარჯზეც.

ზემოთქმულთან კონტექსტში ვიტყვი იმასაც, რომ საქართველოს სამეურნეო პრაქტიკიდან გამომდინარე, ფულადი შემწეობის მიმღებ სოციალურად დაუცველ ადამიანთა მასაში, ბევრია შრომისუნარიანი და შრომისუნარიან ასაკში, მაგრამ მუშაობის დაწყებას არ აპირებს, რადგან არაა დარწმუნებული იმაში, რომ ეს სამუშაო მისთვის იქნება სტაბილური და ხაგრძლივი. სოციალური შემწეობა კი, თუ 3-4 წლის განმავლობაში არაფერი შეიცვალა მეთოდოლოგიაში, მას გარანტირებული ექნება. გამოდის, რომ ამგვარი სოციალური დახმარების სისტემა მოსახლეობის აღნიშნულ ნაწილს აზარმაცებს და აპარაზიტებს. სხვათა შორის, 7500 უმუშევარს დასაქმებისათვის უშუამდგომლეს ოფიციალურ დამსაქმებლებთან, მაგრამ უმუშევრების მხრიდან უარი მიიღეს. იმიტომ, რომ ისინი თვითდასაქმებულები არიან არაღელვარულად, იღებენ საკმაოდ ნორ-

მალურ ანაზრაურებას, არ იხდინ მასზე საშემოსავლო გადასახადს და თანაც, როგორც ოფიციალურად დაუსაქმებლები ხშირად იღებენ სოციალურ დახმარებასაც.

ლიტერატურა

1. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge
2. ქვეყნის დახასიათება მცირე ბიზნესის აქტის მიხედვით: საქართველო მსს პოლიტიკის ინდექსი აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნები 2016 ევროპის მცირე ბიზნესის აქტის განხორციელების შეფასება. გვ.9.
3. <https://www.interpressnews.ge>
4. eugeorgia.info/ka/article/501/
5. Горфинкель В.Я. «Малый бизнес»: учебное пособие – М.: КНОРУС, 2009, 336 с., стр. 219-220.

THE DYNAMICS OF DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES AND THE REASONS FOR RESTRICTIONS IN GEORGIA

Samadashvili Ushangi

Associate Professor,

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Summary

In the work on the basis of statistical data, a new and old methodology for identifying the reasons for limiting the development of small and medium-sized businesses and for their elimination, the business sector, turnover, production and employment by size of enterprises are analyzed; Also, registered and existing business entities by region, type of activity and legal form.

Key words: *Small and medium businesses; Business sector; Active business entities, turnover; Production of products; Employment; The size of enterprises.*